

ΑΡΧΑΙΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

ΕΝΟΤΗΤΑ 2η

5. ἃ μὲν οὖν ἑκάστη ἡλικία ἐνομοθέτησεν ὁ Λυκούργος ἐπιτηδεύματα σχεδὸν εἴρηται: οἴαν δὲ καὶ πᾶσι δίαιταν κατεσκεύασε, νῦν πειράσομαι διηγείσθαι. [2] Λυκούργος τοίνυν παραλαβὼν τοὺς Σπαρτιάτας ὥσπερ τοὺς ἄλλους Ἑλληνας οἴκοι σκηνοῦντας, γνοὺς ἐν τούτοις πλεῖστα ῥαδιουργεῖσθαι, εἰς τὸ φανερὸν ἐξήγαγε τὰ συσκήνια, οὕτως ἡγούμενος ἤκιστ' ἂν παραβαίνεσθαι τὰ προσταπτόμενα. [3] καὶ σῖτόν γε ἔταξεν αὐτοῖς ὡς μήτε ὑπερπληροῦσθαι μήτε ἐνδεεῖς γίνεσθαι. πολλὰ δὲ καὶ παράλογα γίνεται ἀπὸ τῶν ἀγρευομένων: οἱ δὲ πλούσιοι ἔστιν ὅτε καὶ ἄρτον ἀντιπαραβάλλουσιν: ὥστε οὔτε ἔρημός ποτε ἢ τράπεζα βρωτῶν γίνεται, ἔστ' ἂν διασκηνώσιν, οὔτε πολυδάπανος. [4] καὶ μὴν τοῦ πότου ἀποπαύσας τὰς [οὐκ] ἀναγκαίας πόσεις, αἱ σφάλλουσι μὲν σώματα, σφάλλουσι δὲ γνώμας, ἐφῆκεν ὅποτε διψῶν ἕκαστος πίνειν, οὕτω νομίζων ἀβλαβέστατόν τε καὶ ἡδιστόν ποτόν γίνεσθαι. οὕτω γε μὴν συσκηνοῦντων πῶς ἂν τις ἢ ὑπὸ λιχνείας ἢ οἰνοφλυγίας ἢ αὐτὸν ἢ οἶκον διαφθείρειεν; [5] καὶ γὰρ δὴ ἐν μὲν ταῖς ἄλλαις πόλεσιν ὡς τὸ πολὺ οἱ ἡλικες ἀλλήλοις σύνεισι, μεθ' ὧν περ καὶ ἐλαχίστη αἰδῶς παραγίγνεται: ὁ δὲ Λυκούργος ἐν τῇ Σπάρτῃ ἀνέμειξε ... παιδεύεσθαι τὰ πολλὰ τοὺς νεωτέρους ὑπὸ τῆς τῶν γεραιτέρων ἐμπειρίας. [6] καὶ γὰρ δὴ ἐπιχώριον ἐν τοῖς φιλιτίοις λέγεσθαι ὅτι ἂν καλῶς τις ἐν τῇ πόλει ποιήσῃ: ὥστ' ἐκεῖ ἤκιστα μὲν ὕβριν, ἤκιστα δὲ παροινίαν, ἤκιστα δὲ

αἰσχροργίαν καὶ αἰσχρολογίαν ἐγγίγνεσθαι. [7] ἀγαθὰ γε μὴν ἀπεργάζεται καὶ τάδε ἢ ἕξω σίτησις: περιπατεῖν τε γὰρ ἀναγκάζονται ἐν τῇ οἴκαδε ἀφόδῳ, καὶ μὴν τοῦ ὑπὸ οἴνου μὴ σφάλλεσθαι ἐπιμελεῖσθαι, εἰδότες ὅτι οὐκ ἔνθαπερ ἐδείπνουν καταμενοῦσι καὶ τῇ ὄρφνῃ ὅσα ἡμέρα χρηστέον: οὐδὲ γὰρ ὑπὸ φανοῦ τὸν ἔτι ἔμφρουρον ἕξεστι πορεύεσθαι.

[8] καταμαθὼν γε μὴν ὁ Λυκοῦργος καὶ ὅτι ἀπὸ τῶν σίτων οἱ μὲν διαπονούμενοι εὐχροὶ τε καὶ εὐσαρκοὶ καὶ εὐρωστοὶ εἰσιν, οἱ δ' ἄπονοι πεφυσημένοι τε καὶ αἰσχροὶ καὶ ἀσθενεῖς ἀναφαίνονται, οὐδὲ τούτου ἠμέλησεν, ἀλλ' ἐννοῶν ὅτι καὶ ὅταν αὐτός τις τῇ ἑαυτοῦ γνώμῃ φιλοπονῆ, ἀρκούντως τὸ σῶμα ἔχων ἀναφαίνεται, ἐπέταξε τὸν ἀεὶ πρεσβύτατον ἐν τῷ γυμνασίῳ ἐκάστῳ ἐπιμελεῖσθαι ὡς μήποτε ταῦτοὶ ἐλάττους τῶν σιτίων γίγνεσθαι. [9] καὶ ἐμοὶ μὲν οὐδ' ἐν τούτῳ σφαλῆναι δοκεῖ. οὐκ ἂν οὖν ῥαδίως γέ τις εὐροὶ Σπαρτιατῶν οὔτε ὑγιεινοτέρους οὔτε τοῖς σώμασι χρησιμωτέρους: ὁμοίως γὰρ ἀπὸ τε τῶν σκελῶν καὶ ἀπὸ χειρῶν καὶ ἀπὸ τραχήλου γυμνάζονται.

6. ἐναντία γε μὴν ἔγνω καὶ τάδε τοῖς πλείστοις. ἐν μὲν γὰρ ταῖς ἄλλαις πόλεσι τῶν ἑαυτοῦ ἕκαστος καὶ παίδων καὶ οἰκετῶν καὶ χρημάτων ἄρχουσιν: ὁ δὲ Λυκοῦργος, κατασκευάσαι βουλόμενος ὡς ἂν μηδὲν βλάπτοντες ἀπολαύοιεν τι οἱ πολῖται ἀλλήλων ἀγαθόν, ἐποίησε παίδων ἕκαστον ὁμοίως τῶν ἑαυτοῦ καὶ τῶν ἀλλοτρίων ἄρχειν. [2] ὅταν δέ τις εἰδῆ ὅτι οὔτοι πατέρες εἰσὶ τῶν

παίδων, ὧν αὐτὸς ἄρχει ἀνάγκη οὕτως ἄρχειν ὥσπερ ἂν καὶ τῶν ἑαυτοῦ ἄρχεσθαι βούλοιτο. ἦν δέ τις παῖς ποτε πληγὰς λαβῶν ὑπ' ἄλλου κατεῖπῃ πρὸς τὸν πατέρα, αἰσχρὸν ἐστὶ μὴ οὐκ ἄλλας πληγὰς ἐμβάλλειν τῷ υἱεῖ. οὕτω πιστεύουσιν ἀλλήλοις μηδὲν αἰσχρὸν προστάττειν τοῖς παισίν. [3] ἐποίησε δὲ καὶ οἰκέταις, εἴ τις δεηθείη, χρῆσθαι καὶ τοῖς ἀλλοτρίοις. καὶ κυνῶν δὲ θηρευτικῶν συνῆψε κοινωνίαν: ὥστε οἱ μὲν δεόμενοι παρακαλοῦσιν ἐπὶ θήραν, ὁ δὲ μὴ αὐτὸς σχολάζων ἡδέως ἐκπέμπει. καὶ ἵπποις δὲ ὡσαύτως χρῶνται: ὁ γὰρ ἀσθενήσας ἢ δεηθεὶς ὀχήματος ἢ ταχύ ποι βουληθεὶς ἀφικέσθαι, ἦν που ἴδη ἵππον ὄντα, λαβῶν καὶ χρησάμενος καλῶς ἀποκαθίστησιν. [4] οὐ μὴν οὐδ' ἐκεῖνό γε παρὰ τοῖς ἄλλοις εἰθισμένον ἐποίησεν ἐπιτηδεύεσθαι. ὅπου γὰρ ἂν ὑπὸ θήρας ὀψισθέντες δεηθῶσι τῶν ἐπιτηδείων, ἦν μὴ συνεσκευασμένοι τύχῳσι, καὶ ἐνταῦθα ἔθηκε τοὺς μὲν πεπαμένους καταλείπειν τὰ πεποιημένα, τοὺς δὲ δεομένους ἀνοίξαντας τὰ σήμαντρα, λαβόντας ὄσων ἂν δέωνται σημηναμένους καταλιπεῖν. [5] τοιγαροῦν οὕτως μεταδιδόντες ἀλλήλοις καὶ οἱ τὰ μικρὰ ἔχοντες μετέχουσι πάντων τῶν ἐν τῇ χώρᾳ, ὅποταν τινὸς δεηθῶσιν.

7. ἐναντία γε μὴν καὶ τάδε τοῖς ἄλλοις Ἕλλησι κατέστησεν ὁ Λυκοῦργος ἐν τῇ Σπάρτῃ νόμιμα. ἐν μὲν γὰρ δήπου ταῖς ἄλλαις πόλεσι πάντες χρηματίζονται ὅσον δύνανται: ὁ μὲν γὰρ γεωργεῖ, ὁ δὲ ναυκληρεῖ, ὁ δ' ἐμπορεύεται, οἱ δὲ καὶ ἀπὸ τεχνῶν τρέφονται: [2] ἐν δὲ τῇ Σπάρτῃ ὁ Λυκοῦργος τοῖς [μὲν] ἐλευθέροις τῶν μὲν ἀμφὶ χρηματισμὸν ἀπέιπε

μηδενὸς ἄπτεσθαι, ὅσα δὲ ἐλευθερίαν ταῖς πόλεσι παρασκευάζει, ταῦτα ἔταξε μόνα ἔργα αὐτῶν νομίζειν. [3] καὶ γὰρ δὴ τί πλοῦτος ἐκεῖ γε σπουδαστέος, ἔνθα ἴσα μὲν φέρειν εἰς τὰ ἐπιτήδεια, ὁμοίως δὲ διαιτᾶσθαι τάξας ἐποίησε μὴ ἡδυπαθείας ἔνεκα χρημάτων ὀρέγεσθαι; ἀλλὰ μὴν οὐδ' ἱματίων γε ἔνεκα χρηματιστέον: οὐ γὰρ ἐσθῆτος πολυτελεία ἀλλὰ σώματος εὐεξία κοσμοῦνται. [4] οὐδὲ μὴν τοῦ γε εἰς τοὺς συσκήνους ἔνεκα ἔχειν δαπανᾶν χρήματα ἀθροιστέον, ἐπεὶ τὸ τῷ σώματι πονοῦντα ὠφελεῖν τοὺς συνόντας εὐδοξότερον ἐποίησεν ἢ τὸ δαπανῶντα, ἐπιδείξας τὸ μὲν ψυχῆς, τὸ δὲ πλούτου ἔργον. [5] τό γε μὴν ἐξ ἀδίκων χρηματίζεσθαι καὶ ἐν τοῖς τοιούτοις διεκώλυσε. πρῶτον μὲν γὰρ νόμισμα τοιοῦτον κατεστήσατο, ὃ δεκάμνων μόνον ἂν εἰς οἰκίαν εἰσελθὸν οὐποτε δεσπότης οὐδὲ οἰκέτας λάθοι: καὶ γὰρ χώρας μεγάλης καὶ ἀμάξης ἀγωγῆς δέοιτ' ἂν. [6] χρυσίον γε μὴν καὶ ἀργύριον ἐρευνᾶται, καὶ ἂν τί που φανῆ, ὃ ἔχων ζημιοῦται. τί οὖν ἂν ἐκεῖ χρηματισμὸς σπουδάζοιτο, ἔνθα ἢ κτῆσις πλείους λύπας ἢ ἢ χρῆσις εὐφροσύνας παρέχει;

8. ἀλλὰ γὰρ ὅτι μὲν ἐν Σπάρτῃ μάλιστα πείθονται ταῖς ἀρχαῖς τε καὶ τοῖς νόμοις, ἴσμεν ἅπαντες. ἐγὼ μέντοι οὐδ' ἐγχειρῆσαι οἶμαι πρότερον τὸν Λυκοῦργον ταύτην τὴν εὐταξίαν καθιστάναι πρὶν ὁμογνώμονας ἐποίησατο τοὺς κρατίστους τῶν ἐν τῇ πόλει. [2] τεκμαίρομαι δὲ ταῦτα, ὅτι ἐν μὲν ταῖς ἄλλαις πόλεσιν οἱ δυνατώτεροι οὐδὲ βούλονται δοκεῖν τὰς ἀρχὰς φοβεῖσθαι, ἀλλὰ νομίζουσι τοῦτο ἀνελεύθερον εἶναι: ἐν δὲ τῇ Σπάρτῃ οἱ κράτιστοι καὶ

ὑπέρχονται μάλιστα τὰς ἀρχὰς καὶ τῷ ταπεινοὶ εἶναι μεγαλύνονται καὶ τῷ ὅταν καλῶνται τρέχοντες ἀλλὰ μὴ βαδίζοντες ὑπακούειν, νομίζοντες, ἦν αὐτοὶ κατάρχωσι τοῦ σφόδρα πείθεσθαι, ἔψεσθαι καὶ τοὺς ἄλλους: ὅπερ καὶ γεγένηται. [3] εἰκὸς δὲ καὶ τὴν τῆς ἐφορείας δύναμιν τοὺς αὐτοὺς τούτους συγκατασκευάσαι, ἐπεὶπερ ἔγνωσαν τὸ πείθεσθαι μέγιστον ἀγαθὸν εἶναι καὶ ἐν πόλει καὶ ἐν στρατιᾷ καὶ ἐν οἴκῳ: ὅσω γὰρ μείζω δύναμιν ἔχει ἡ ἀρχή, τοσοῦτῳ μᾶλλον ἂν ἠγήσαντο αὐτὴν καὶ καταπλήξειν τοὺς πολίτας [τοῦ ὑπακούειν]. [4] ἔφοροι οὖν ἱκανοὶ μὲν εἰσι ζημιῶν ὅν ἂν βούλωνται, κύριοι δ' ἐκπράττειν παραχρῆμα, κύριοι δὲ καὶ ἄρχοντας μεταξὺ [καὶ] καταπαῦσαι καὶ εἰρξαί γε καὶ περὶ τῆς ψυχῆς εἰς ἀγῶνα καταστῆσαι. τοσαύτην δὲ ἔχοντες δύναμιν οὐχ ὥσπερ αἱ ἄλλαι πόλεις ἐῷσι τοὺς αἰρεθέντας ἀεὶ ἄρχειν τὸ ἔτος ὅπως ἂν βούλωνται, ἀλλ' ὥσπερ οἱ τύραννοι καὶ οἱ ἐν τοῖς γυμνικοῖς ἀγῶσιν ἐπιστάται, ἦν τινα αἰσθάνωνται παρανομοῦντά τι, εὐθὺς παραχρῆμα κολάζουσι. [5] πολλῶν δὲ καὶ ἄλλων ὄντων μηχανημάτων καλῶν τῷ Λυκούργῳ εἰς τὸ πείθεσθαι τοῖς νόμοις ἐθέλειν τοὺς πολίτας, ἐν τοῖς καλλίστοις καὶ τοῦτό μοι δοκεῖ εἶναι, ὅτι οὐ πρότερον ἀπέδωκε τῷ πλήθει τοὺς νόμους πρὶν ἐλθῶν σὺν τοῖς κρατίστοις εἰς Δελφοὺς ἐπήρετο τὸν θεὸν εἰ λῶν καὶ ἄμεινον εἶη τῇ Σπάρτῃ πειθομένη οἷς αὐτὸς ἔθηκε νόμοις. ἐπεὶ δὲ ἀνεῖλε τῷ παντὶ ἄμεινον εἶναι, τότε ἀπέδωκεν, οὐ μόνον ἄνομον ἀλλὰ καὶ ἀνόσιον θεῖς τὸ πυθοχρήστοις νόμοις μὴ πείθεσθαι.

9. ἄξιον δὲ τοῦ Λυκούργου καὶ τόδε ἀγασθῆναι, τὸ κατεργάσασθαι ἐν τῇ πόλει αἰρετώτερον εἶναι τὸν καλὸν θάνατον ἀντὶ τοῦ αἰσχροῦ βίου: καὶ γὰρ δὴ ἐπισκοπῶν τις ἂν εὖροι μείους ἀποθνήσκοντας τούτων <ἢ> τῶν ἐκ τοῦ φοβεροῦ ἀποχωρεῖν αἰρουμένων. [2] ὡς τᾶληθές εἶπεῖν καὶ ἔπεται τῇ ἀρετῇ <τὸ> σῶζεσθαι εἰς τὸν πλείω χρόνον μᾶλλον ἢ τῇ κακίᾳ: καὶ γὰρ ῥάων καὶ ἡδίων καὶ εὐπορωτέρα καὶ ἰσχυροτέρα. δῆλον δὲ ὅτι καὶ εὐκλεία μάλιστα ἔπεται τῇ ἀρετῇ: καὶ γὰρ συμμαχεῖν πῶς πάντες τοῖς ἀγαθοῖς βούλονται. [3] ἦ μέντοι ὥστε ταῦτα γίνεσθαι ἐμηχανήσατο, καὶ τοῦτο καλὸν μὴ παραλιπεῖν. ἐκεῖνος τοίνυν σαφῶς παρεσκεύασε τοῖς μὲν ἀγαθοῖς εὐδαιμονίαν, τοῖς δὲ κακοῖς κακοδαιμονίαν. [4] ἐν μὲν γὰρ ταῖς ἄλλαις πόλεσιν, ὅποταν τις κακὸς γένηται, ἐπὶ κλησὶν μόνον ἔχει κακὸς εἶναι, ἀγοράζει δὲ ἐν τῷ αὐτῷ ὁ κακὸς τὰ γαθῶ καὶ κάθηται καὶ γυμνάζεται, ἐὰν βούληται: ἐν δὲ τῇ Λακεδαίμονι πᾶς μὲν ἂν τις αἰσχυνηθεῖ τὸν κακὸν σύσκηνον παραλαβεῖν, πᾶς δ' ἂν ἐν παλαίσματι συγγυμναστήν. [5] πολλάκις δ' ὁ τοιοῦτος καὶ διαιρουμένων τοὺς ἀντισφαιριοῦντας ἀχώριστος περιγίγνεται, καὶ ἐν χοροῖς δ' εἰς τὰς ἐπονειδίστους χώρας ἀπελεύνεται, καὶ μὴν ἐν ὁδοῖς παραχωρητέον αὐτῷ καὶ ἐν θάκοις καὶ [ἐν] τοῖς νεωτέροις ὑπαναστατέον, καὶ τὰς μὲν προσηκούσας κόρας οἴκοι θρεπτέον, καὶ ταύταις τῆς ἀνανδρίας αἰτίαν ὑφεκτέον, γυναικὸς δὲ κενὴν ἐστὶαν [οὐ] περιοπτέον καὶ ἅμα τούτου ζημίαν ἀποτειστέον, λιπαρὸν δὲ οὐ πλανητέον οὐδὲ μιμητέον τοὺς ἀνεγκλήτους, ἢ

πληγὰς ὑπὸ τῶν ἀμεινόνων ληπτέον. [6] ἐγὼ μὲν δὴ τοιαύτης τοῖς κακοῖς ἀτιμίας ἐπικειμένης οὐδὲν θαυμάζω τὸ προαιρεῖσθαι ἐκεῖ θάνατον ἀντὶ τοῦ οὕτως ἀτίμου τε καὶ ἐπονειδίστου βίου.

Η μετάφραση είναι του Στάθη Παπακωνσταντίνου

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Έχουν λοιπόν λεχθεί λίγο πολύ οι ασχολίες που όρισε ο Λυκούργος για κάθε ηλικία. Τώρα δε θα προσπαθήσω να αναφέρω τον τρόπο καθημερινής ζωής που όρισε για όλους. Ο Λυκούργος λοιπόν, αν και βρήκε τους Σπαρτιάτες να διοργανώνουν ιδιωτικά γεύματα, όπως ακριβώς και οι άλλοι Έλληνες, επειδή διαπίστωσε πως σ'αυτά τα γεύματα μπορούν να γίνουν πολλές απροσεξίες στο είδος και στην ποσότητα του φαγητού, έκανε τα γεύματα δημόσια, κρίνοντας πως έτσι μειώνονταν στο ελάχιστο οι πιθανότητες οι συσσιτιζόμενοι να παραβαίνουν τις εντολές. Και όρισε σ'αυτούς ποσότητα τροφής, έτσι ώστε ούτε να βαρυστομαχιάζουν, ούτε να υποσιτίζονται. Πολλές φορές

εντούτοις παρέχεται και συμπλήρωμα σε καθορισμένες μερίδες με εδέσματα από κυνήγι. Ορισμένες φορές οι πλούσιοι συνεισφέρουν ψωμί από κριθάρι, και έτσι ούτε ποτέ το τραπέζι μένει χωρίς τρόφιμα, όσον καιρό κρατούν τα γεύματα, ούτε είναι γεμάτο με πολυτελή εδέσματα. Και όμως, αν και τους απαγόρευσε τις μη αναγκαίες οινοποσίες, σχετικά με το ποτό, οι οποίες βλάπτουν αφενός το σώμα και αφετέρου το νου, όρισε, όσες φορές κάποιος διψούσε, να πίνει, νομίζοντας έτσι πως η οινοποσία γίνεται αφενός εντελώς αβλαβής και αφετέρου πολύ ευχάριστη. Κατ'αυτόν τον τρόπο, παίρνοντας μέρος σε δημόσια γεύματα, πώς θα ήταν δυνατόν κάποιος επηρεασμένος απ'τη λαιμαργία ή την οινοποσία να βλάψει ή τον εαυτό του ή το σπίτι του;Καθόσον μάλιστα στις υπόλοιπες Ελληνικές πόλεις είναι συνηθισμένο φαινόμενο, όσοι έχουν μια ορισμένη ηλικία, να συναναστρέφονται τους συνομηλικούς τους, μεταξύ των οποίων επικρατεί ελάχιστη αυτοσυγκράτηση. Ο

Λυκούργος όμως στη Σπάρτη ανέμειξε τις ηλικίες, γιατί νόμιζε πως γενικά οι νεότεροι στην ηλικία διδάσκονται από την εμπειρία των μεγαλύτερων στην ηλικία. Και μάλιστα επικρατεί η συνήθεια, στα δημόσια γεύματα, να συζητείται ο, τιδήποτε καλό αν κάνει κάποιος μέσα στην πόλη. Όστε εκεί δεν βλέπεις καμιά άπρέπεια, ενέργειες που προκαλεί το μεθύσι, άσχημες πράξεις και κακά λόγια. Η σίτιση μακριά απ'το σπίτι έχει σαν συνέπεια και τα εξής καλά:κατά την επιστροφή τους στο σπίτι, αναγκάζονται να περπατούν πεζοί και να φροντίζουν να μη βλάπτονται από το κρασί, εφόσον γνωρίζουν πως δεν μένουν εκεί ακριβώς όπου έτρωγαν και ότι πρέπει να χρησιμοποιηθούν για την επάνοδο στο σπίτι τη νύχτα όσα και τη μέρα. Και δεν επιτρέπεται ο επέχων ακόμη στρατιωτικές υποχρεώσεις να βαδίζει με φωτιστικό μέσο. .

Παρατήρησε επί πλέον ο Λυκούργος ότι και μετά το φαγητό, όσοι υποβάλλονταν σε σωματική κόπωση, έχουν και ωραίο χρώμα, και διατηρούν ένα μυώδες σώμα, και

έχουν σωματική ευεξία, όσοι αντίθετα τεμπέλιαζαν, παρουσιάζονται να είναι φουσκωμένοι(χοντροί)και άσχημοι και αδύναμοι και έτσι δεν άφησε το θέμα αυτό χωρίς να το προσέξει, αλλά διαπιστώνοντας ότι ακόμα και όταν κάποιος κοπιάζει σύμφωνα με το κέφι του, αποδεικνύεται να μην έχει σωματικές ελλείψεις (οι σωματικές του δυνάμεις βρίσκονται σε ικανοποιητική κατάσταση) όρισε οι πιο ηλικιωμένοι από τους άντρες, που βρίσκονται σε κάθε γυμναστήριο να προσέχουν, ώστε κανείς να μην κοπιάζει λιγότερο από την τροφή που του αναλογεί. Και νομίζω ότι ο Λυκούργος δεν έπεσε έξω σ' αυτή την απόφασή του. Δεν θα μπορούσε λοιπόν να βρει κανείς εύκολα ούτε πιο υγιείς ούτε πιο φερέγγυους ως προς τις σωματικές τους δυνάμεις από τους Σπαρτιάτες καθόσον μάλιστα γυμνάζονται με όμοιο τρόπο και στα πόδια , και στα χέρια, και στο κεφάλι.

Έλαβε επιπλέον ο Λυκούργος αντίθετες αποφάσεις εν σχέσει με τους λοιπούς Έλληνες και στα κατωτέρω:Στις

άλλες λοιπόν πόλεις ο καθένας εξουσιάζει τα οικεία του, και τα παιδιά, και τους δούλους, και την περιουσία. Ο Λυκούργος όμως, θέλοντας να ρυθμίσει έτσι τα πράγματα, ώστε οι πολίτες να μπορούν ν'απολαμβάνουν ο ένας τα αγαθά του άλλου ως ένα σημείο, χωρίς να προκαλούν ζημίες, θεσμοθέτησε, ο καθένας με όμοιο τρόπο να εξουσιάζει τα δικά του και τα ξένα παιδιά. Όταν όμως κάποιος διαπιστώσει ότι οι πατέρες των παιδιών τα οποία αυτός εξουσιάζει συμπεριφέρονται και αυτοί κατά τον ανωτέρω τρόπο, κατ' ανάγκη θα εξουσιάζει τα παιδιά έτσι, όπως ακριβώς θα ήθελε να εξουσιάζουν οι άλλοι τα δικά του. Αν πάλι κάποιο παιδί, αφού τιμωρηθεί από κάποιον άλλο, παραπονεθεί στον πατέρα του, θεωρείται επαίσχυντη τακτική το να μην τιμωρήσει ο πατέρας με πρόσθετες ποινές το γιο του. Έτσι επικρατεί αμοιβαία εμπιστοσύνη ανάμεσα τους να μην προστάζουν τίποτα το κακό στα παιδιά. Έθεσε επιπλέον ως νόμο, να χρησιμοποιεί ο οποιοσδήποτε δούλους, ακόμα και ξένους,

αν τους έχει ανάγκη για τις δουλειές του. Επίσης επικύρωσε την αρχή της κοινοκτημοσύνης και για τα κυνηγετικά σκυλιά, ώστε αυτοί που τα χρειάζονται προσκαλούν άλλους σε κυνήγι και, αν αυτός (που έχει σκυλιά) είναι απασχολημένος, ευχαρίστως τους τα παρέχει. Κατά τον ίδιο τρόπο μεταχειρίζονται και τ'άλογα. Γιατί εκείνος που θα αρρωστήσει ή θα χρειαστεί μια άμαξα ή θα θελήσει να φτάσει κάπου γρήγορα, αν κάπου δει να βρίσκεται ένα άλογο, το παίρνει, το χρησιμοποιεί και το επιστρέφει στην ίδια καλή κατάσταση. Όμως έθεσε σε εφαρμογή και κάτι που δεν είναι συνηθισμένο σε άλλους. Σε οποιοδήποτε μέρος και αν χρειαστούν τρόφιμα, αν έχουν αργήσει να επιστρέψουν το βράδυ και συμβεί να μην έχουν μαζί τους τις κατάλληλες προμήθειες, καί σ'αυτήν την περίπτωση όρισε με νόμο, αυτοί που έχουν (τα κατάλληλο εφόδια) να τ'αφήνουν καλά συσκευασμένα, αυτοί πάλι που τα χρειάζονται, αφού ανοίξουν τη σφράγιση και πάρουν όσα χρειάζονται, να τα

αφήνουν πάλι, αφού τα σφραγίσουν εκ νέου. Κατ'αυτόν τον τρόπο λοιπόν επικοινωνώντας μεταξύ τους, ακόμα και αυτοί που έχουν μικρή περιουσία, μετέχουν σ'όλα τα αγαθά που τους προσφέρει η χώρα, όσες φορές κι αν χρειαστούν κάτι

Και αυτά που θα ακολουθήσουν, και που είναι αντίθετα με τα γενικώς κρατούντα στους υπόλοιπους Έλληνες, ο Λυκούργος στη Σπάρτη τα κατοχύρωσε με νόμο. Γιατί, όπως είναι γνωστό, σ'όλες τις άλλες πόλεις όλοι ασκούν κάποιο επάγγελμα με σκοπό το κέρδος. Πράγματι άλλος ασχολείται με τη γεωργία, άλλος με τη ναυτιλία, με το εμπόριο και άλλοι ζουν και συντηρούνται από τη βιοτεχνία. Στη Σπάρτη ο Λυκούργος, ως προς τους ελευθέρους μεν, εξέδωσε απαγορευτικό διάταγμα, ώστε να μην ασχολούνται με κάτι τι, έστω και λίγο, όμως όσα εξασφαλίζουν την ελεύθερη διαβίωση στις πόλεις, όρισε με νόμο να τα θεωρούν αυτά τα έργα της αρμοδιότητάς τους. Και πράγματι, γιατί να επιδιώκει τον πλούτο κανείς

εκεί, όπου ο ίδιος ο πλούτος όρισε όλοι να συνεισφέρουν το ίδιο στις δημόσιες δαπάνες, και να ζουν με τον ίδιο τρόπο, και έκανε , ώστε να μην ενδιαφέρονται ν'αποκτήσουν χρήματα προκειμένου να εξασφαλίσουν μια άνετη ζωή. Αλλά δεν πρέπει να εργάζεται κανείς με σκοπό να αποκτήσει χρήματα για ν'αγοράσει ρούχα, καθόσον οι Σπαρτιάτες δεν στολίζονται με την πολυτέλεια των ενδυμάτων, αλλά με την ευεξία του σώματος. Ούτε πρέπει να συσσωρεύουν αγαθά με την πρόθεση να μπορούν να ξοδεύουν χρήματα στα ιδιωτικά συμπόσια, επειδή έκανε να απολαμβάνει μεγαλύτερης τιμής εκείνος που ωφελεί τους γύρω του, με το να υποβάλλεται ο ίδιος σε σωματικό κόπο, παρά σε μια χρηματική δαπάνη, και έφερε σαν απόδειξη ότι το να υποβάλλεται κανείς σε κόπο, είναι έργο που προέρχεται από την ψυχή, ενώ το να δαπανά χρήματα προέρχεται από τον πλούτο. Και μαζί με αυτά, βρήκε τρόπο και εμπόδισε τους συμπολίτες του ν'ασχολούνται με δουλειές

που δεν τις επιτρέπουν οι νόμοι. Κατόρθωσε και έφτιαξε καταρχάς ένα νόμισμα, ώστε και σε ασήμαντη αξία, αν μπει σε κάποιο σπίτι, να είναι αδύνατο να περάσει απαρατήρητο και απ'τους κυρίους, και από τους δούλους, καθόσον θα ήταν ανάγκη να μεταφερθεί με άμαξα και θα 'πιάνε πολύ χώρο. Η κατοχή χρυσού και αργύρου αποτελεί αντικείμενο έρευνας και, αν κάπου ανακαλυφθεί ο κάτοχος, τιμωρείται. Για ποιο λόγο λοιπόν να επιδιώκει κανείς το κέρδος, εκεί όπου η απλή και μόνο κατοχή του δημιουργεί περισσότερους κινδύνους απ'όσες απολαύσεις παρέχει η χρήση του;

Αλλ'όμως όλοι γνωρίζουμε ότι στη Σπάρτη επιδεικνύουν μια μεγάλη υπακοή στους νόμους και σ'αυτούς που ασκούν την εξουσία. Εγώ όμως είμαι της γνώμης ότι ο Λυκούργος δεν θα σκέφτηκε καν να επιχειρήσει μια τέτοια νομοθετική ρύθμιση προηγούμενα, πριν κατορθώσει να συμφωνήσουν οι προύχοντες του Σπαρτιατικού κράτους. Και εξάγεται αβίαστα αυτό το συμπέρασμα από μένα,

επειδή στις μεν άλλες πόλεις οι ισχυροί δε θέλουν με κανένα τρόπο να δώσουν την εντύπωση ότι φοβούνται τους άρχοντες, αλλά πιστεύουν ότι, το να φοβάται κανείς τους άρχοντες, μαρτυρά έλλειψη ελευθερίας. Αντίθετα όμως στη Σπάρτη οι ισχυροί, αφενός μεν σέβονται υπερβολικά αυτούς που έχουν την εξουσία και θεωρούν τιμή τους το να μην ορθώνουν το ανάστημα τους και να υπακούουν, αφετέρου, όταν τους φωνάζει ένας άρχοντας, με το να τρέχουν και όχι να πηγαίνουν βαδίζοντας, επειδή νομίζουν πως, αν αυτοί δώσουν το παράδειγμα της απόλυτης υποταγής, και οι άλλοι θα τους ακολουθήσουν, πράγμα που ακριβώς και έτσι έγινε. Φυσικό είναι τον ισχυρό θεσμό των εφόρων, αυτοί οι ίδιοι να τον έκαναν από κοινού με τον Λυκούργο, επειδή βέβαια αντιλήφθηκαν ότι η υπακοή είναι το μεγαλύτερο αγαθό και μέσα στη χώρα, και έξω απ'αυτή, και μέσα στα σπίτια. Γιατί υπέθεσαν πως, όσο μεγαλύτερη εξουσία έχουν, τόσο περισσότερο θα τους επιβληθούν ψυχολογικά. Οι έφοροι

λοιπόν είναι ικανοί να επιβάλλουν πρόστιμο σε όποιον θέλουν, έχουν δε τη δυνατότητα να ζητούν να πληρωθεί αμέσως και έχουν την εξουσία και τους άρχοντες να καθαιρούν, και να τους φυλακίζουν, και τέλος να τους εισάγουν σε δίκη, το αποτέλεσμα της οποίας ενδέχεται να είναι η ποινή του θανάτου. Έχοντας λοιπόν τόσο μεγάλη δύναμη, δεν επιτρέπουν τους άρχοντες που έχουν εκλεγεί να ασκούν την εξουσία ολόκληρο το έτος όπως αυτοί θέλουν, πράγμα που ισχύει στις άλλες πόλεις, αλλά αμέσως τους τιμωρούν, όπως ακριβώς οι τύραννοι και οι επόπτες των γυμναστικών αγώνων επιβάλλουν κυρώσεις, όσες φορές αντιλαμβάνονται κάποιον να παραβαίνει τους κανόνες. Καθώς είχε βρει πολλούς καλούς τρόπους ο Λυκούργος για να κάνει τους πολίτες να θέλουν να υπακούουν στους νόμους, ανάμεσα στους καλύτερους νομίζω πως είναι αυτό, ότι δηλ. δεν παρέδωσε τους νόμους στους πολίτες για να τους εφαρμόσουν, πριν ρωτήσει τον Απόλλωνα, αφού πήγε στο μαντείο των

Δελφών μαζί με τους πλέον επιφανείς, αν είναι ο πλέον ενδεδειγμένος τρόπος, για την πραγματοποίηση υλικών και ηθικών επιδιώξεων στη Σπάρτη, το να υπακούει αυτή στους νόμους που ο ίδιος θέσπισε. Όταν πήρε την απάντηση πως, σε κάθε περίπτωση, θα είναι ο καλύτερος, τότε παρέδωσε τους νόμους στους πολίτες για να τους εφαρμόσουν, αφού προσέδωσε στην ανυπακοή απέναντι στους νόμους που είχαν την ευλογία του Απόλλωνα το χαρακτήρα όχι μονάχα της παράνομης, αλλά και της ανόσιας πράξης.

Αξίζει ν'αποτελέσει αντικείμενο θαυμασμού και αυτή εδώ η πράξη του Λυκούργου, ότι δηλ. κατόρθωσε μέσα στην πολιτεία να προτιμάται πιο πολύ ο ένδοξος θάνατος, από μια ατιμωμένη ζωή. Και καθόσον μάλιστα, αν κάποιος προβεί σε ενδοσκόπηση του θέματος, θα διαπιστώσει ότι από αυτούς(που έχουν την παραπάνω προτίμηση)πεθαίνουν λιγότεροι σε σχέση με κείνους που αποφασίζουν να τραπούν σε φυγή έχοντας στο μυαλό

τους τη φοβερή εικόνα του θανάτου. Και για να μιλήσουμε τη γλώσσα της αλήθειας, η σωτηρία είναι αποκλειστικό επακόλουθο της γενναιότητας και όχι της δειλίας, γιατί και πιο εύκολη είναι, και πιο ευχάριστη, και ευθετότερες λύσεις προσφέρει, και είναι πιο ισχυρή, αφού κατά κάποιο τρόπο όλοι θέλουν να συνάψουν συμμαχία με τους γενναίους. Είναι δε παγκοίμως γνωστό πως τη γενναιότητα τη συνοδεύει ιδιαίτερα η ένδοξη φήμη.

Είναι σωστό να μην παραλείψω να εκθέσω τον τρόπο που σοφίστηκε, ώστε να πραγματοποιούνται αυτά. Εκείνος λοιπόν προετοίμασε ξεκάθαρα για μεν τους ανδρείους την ευδαιμονία, για δε τους δειλούς τη δυστυχία. Στις μεν άλλες πόλεις, ως γνωστόν, κάθε φορά που κάποιος επιδείξει δειλία, η μόνη συνέπεια που υφίσταται αυτός συνίσταται στον ψόγο πως είναι δειλός και συχνάζει στο ίδιο μέρος της αγοράς με τον γενναίο, κι αν θέλει κάθεται ή γυμνάζεται. Στη Σπάρτη όμως αντίθετα θα ήταν επονείδιστο για τον καθένα, το να έχει στο

τραπέζι του έναν τέτοιον άντρα και θα ένιωθε ντροπή με το να έχει αντίπαλο σε αγώνες έναν τέτοιον άντρα. Τις πιο πολλές φορές, όταν χωρίζονται οι ομάδες για πυγμαχία, είναι ανεπιθύμητος και από τις δυο πλευρές και, όταν γίνονται δημόσιες μουσικές εκδηλώσεις, στριμώχνεται στον επαίσχυντο χώρο των δούλων ή των εποίκων και, όταν βρίσκεται στο δρόμο, πρέπει να κάνει στην άκρη για να περνούν οι άλλοι. Και, όταν είναι καθιστός, πρέπει να σηκώνεται, έστω κι αν περνούν νεώτεροι του στην ηλικία, και πρέπει να μεγαλώνει τα κορίτσια της οικογένειας του μέσα στο σπίτι, όντας υποχρεωμένος να υποφέρει το γεγονός πως θα τα καταδικάσει στην αγαμία, και ο ίδιος να βρίσκεται στην ανάγκη, απ'τη μια να βλέπει το σπίτι του χωρίς γυναίκα, και από την άλλη να πληρώνει όμως το πρόστιμο που επιβάλλεται στους άγαμους, και του απαγορεύεται να περιφέρεται στολισμένος δημόσια και να μιμείται αυτούς που καμιά αιτίαση δεν τους έχει αγγίξει, και αν δεν τα κάνει αυτά, κινδυνεύει να προπηλακιστεί

απ'τους άλλους, που είναι ανώτεροι του. Εγώ λοιπόν, από τη μεριά μου, επειδή τέτοιου είδους ατιμωτική διαπόμπευση επικρέμαται για τους δειλούς, καθόλου δεν απορώ που εκεί προτιμούν το θάνατο στη θέση μιας τόσο εξευτελισμένης και ανέντιμης ζωής.

ΤΕΛΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΥ ΜΕΡΟΥΣ